

Simona ANTOFI

Intelectualul român între discursul public de (auto)legitimare și scriitura intimă de tip jurnal: cazul Titu Maiorescu

Universitatea “Dunărea de Jos”, Galați, ROMÂNIA
simoantofi@yahoo.com

Introducere

În studiul dedicat Junimii în cartea sa, *Privind înapoi, modernitatea*, Sorin Alexandrescu propune un model de analiză aplicabil tuturor tipurilor de discurs autolegitimant asociat unor grupări sociale, politice, culturale ce urmăresc să se impună pe piața ideologiilor (1999: 48). Premisa de lucru – dimensiunea sistematic metadiscursivă a scriiturii – pune în evidență existența, drept *tehnici de argumentare* și operații *cu scop persuasiv*, existența unui ansamblu de *attribute stilistice* și *mărci valorice* a căror prezență în text are rolul de a crea un efect de scriitură de tip manipulare.

1. Discursul public de autolegitimare

În ceea ce privește discursurile membrilor Junimii, începând cu prelecțiunile populare și încheind cu studiile și articolele maioresciene, principalul instrument discursiv – manipulativ ar fi eliminarea mărcilor individualității subiective din enunț, a deicticelor care, dispărând din structura de suprafață a discursului, permit ștergerea amprentei individuale și asumarea unei identități colective, de grup.

În procesul de impunere pe scena publică a epocii, inteligența este promovată de junimiști drept forța legitimă în proiectul de reformă socio – politică și culturală propus în opoziție cu liberalismul romantic și pașoptist.

Junimismul reclamă, în această ordine de idei, *legitimitatea politică în numele educației și al culturii, iar nu al averii sau al accesului privilegiat la puterea politică* (Matei, 2004: 81) - baza pozitivistă a demersului junimist – fundamentat pe așa-zisa teorie a formelor fără fond – aduce în prim plan ideea de ordine și de progres – în sensul asocierii darwinismului în grilă socială cu teoria lui Auguste Comte, potrivit căreia orice societate umană ar trebui condusă de intelectuali, întrucât aceștia vin cu argumentul elitismului social, al capacității intelectuale sporite. Raționalismul și dimensiunea elitistă a demersului reformator junimist sunt, credeau junimiștii înșiși, șansa progresului real și unica soluție de ameliorare a crizei formelor instituționale împrumutate din civilizația occidentală, în raport cu fondul autohton.

Pândit din ce în ce mai insistent de pericolul demagogiei, liberalismul politico – social și cultural își asociază același discurs perimat, romantic și revoluționar de (auto)legitimare. În contrapartidă, jocul politic promovată de junimiști este dirijat în sensul impunerii membrilor importanți ai grupului drept *elită conducătoare* (Matei 2004: 93) legitimă.

Deși acuzat – în virtutea unei întregi tradiții critice – de militantism în favoarea doctrinei politice conservatoare – ca dovadă stând însăși chestiunea formelor fără fond – Maiorescu practică un discurs critic cultural esențial ca tip de demers mediator între critica propriu-zis estetică și ideile politice (Șiulea 2003: 78). Amestecul de tradiționalism și demersuri privind modernizarea și europeanizarea țării, din scriitura maioreșciană, a putut duce la opinii precum cea a lui Zigu Ornea, reputat exeget al fenomenului junimist: dincolo de intenția clară de sincronizare a României cu ritmurile Europei dezvoltate, criticul menționează *aplecarea spre paseism și formele tradiționaliste ce poate fi detectată în istoria filosofiei românești de la junimism până la gândirism și naeionescianism, motivele, în esență aceleași, circulând cu o frecvență precisă de-a lungul întregului secol* (Ornea 1998: 164).

Însă Maiorescu însuși își justifică demersul pragmatic reprezentat de ansamblul *Criticelor* prin contextul ideologic, cultural și socio – politic cu care s-a confruntat: textele au fost scrise *cu acel ton agresiv și oarecum fragmentar ce eram pe atunci siliți să-l avem în contra numeroșilor noștri adversari* (Maiorescu 1978: 407).

Premisa teoretică a formelor fără fond este reprezentată, la nivelul discursului contra sistemului instituționalizat al acestora, de asumarea culturii ca *dat interior* propriu fiecărui popor, având în centru tradiția spirituală proprie, și de respectul acordat civilizației ca *agregat de instituții și forme culturale exterioare* (Matei 2004.103).

Discursul maioreșcian promovează, având în vedere reala înapoiere psihoculturală a fondului și existența unei singure clase sociale cu o cultură solidă – inteligența – recuperarea decalajului existent între România și statele Europei civilizate prin promovarea intelectualilor în postura de minți luminate, diriguitoare ale treburilor statului.

Rolul elitelor vizează, din acest punct de vedere, evitarea riscurilor antrenate de o reformă timpurie, *care nu are puterea de a-și crea o realitate proprie, ci și o bază palpabilă și eficientă* (Șiulea 2004: 81), precum și contracararea tipului de discurs ideologic – demagogic de sursă romantic – liberală pe care se fundamentează, ca obligatoriu necesară, existența instituțiilor statului modern. Nu pe acestea din urmă le are în vedere, cu obișnuita-i directete și agresivitate, discursul criticului, ci formele mentale care sprijină, în mod eronat, falsa europeanizare a statului: *Tot ce este astăzi formă goală în mișcarea noastră publică trebuie prefăcut într-o realitate simțită. Și fiindcă am introdus un grad prea înalt din viața dinafară a statelor europene, trebuie să înălțăm poporul nostru din toate puterile până la înțelegerea celui grad și a unei organizări politice potrivită cu el* (Maiorescu 1978: 212).

Conform reperului său teoretic, discursul maioreșcian se structurează după modelul organicist în virtutea căruia evoluția firească, în ritmul propriu, al fiecărui popor, înseamnă corespondență a instituțiilor cu realitatea de fapt, ceea ce ar duce la *producerea de sens social* (Alexandrescu 1999: 68). De altfel, Maiorescu însuși afirmă: *în timpul în care o academie e osândită să existe fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără instrucțiune bună, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică și întârzie chiar fondul, ce, neatârnat de ele, s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfîi să se îmbrace în vestmântul lor disprețuit* (Maiorescu 1978: 200).

Lipsa acestei corespondențe, respectiv inexistența procesului semiotic specific, adaptat contestului socio – politic și cultural particular, aduce cu sine inflație pe piața ideilor și degringoladă la nivelul ordinii socio – politice concrete.

În acest contest, competența intelectuală a individului este validată exclusiv social și politic, eventual cultural, adică prin dimensiunea pragmatică imediat aplicabilă a capacităților intelectuale.

Așa se explică atât punerea la punct a unui ritual oratoric asociat prelecțiunilor populare, ritual *imaginat spre a exprima aceeași voință de impersonalitate care se*

găsește la originea tuturor manifestărilor maioresciene (Manolescu 1970: 92), cât și specificitatea *Însemnărilor zilnice*, jurnalul lui Titu Maiorescu.

2. Scriitura diaristică maioresciană

Asociația rar cu discursul confesiv, scriitura diaristică maioresciană este mai degrabă un document al procesului de autoformare și un instrument de control permanent al acestuia (Manolescu 1970: 144).

Nevoia acută de prezența celuilalt, a oglinzii exterioare în care sinele se poate reflecta în scopul perfecționării și al autotransformării, se manifestă în mai multe feluri. Relațiile matrimoniale, pe de o parte, și raporturile strânse de afecțiune cu sora sa, Emilia Humpel, demonstrează că femeia, pentru Maiorescu, *e utilă ca o prezență, în raport cu care bărbatul devine* (Manolescu.1970: 159). Colegii de școală, prietenii de mai târziu, plăcerea de a călători, ca și *Jurnalul însuși – dublul vieții lui Titu Maiorescu* – reprezintă *sucedanee artificiale ale Celorlalți* (Manolescu 1970: 169), argumente limpezi ale ocultării ființei particulare, subiective și nesemnificative în raport cu imaginea socială a individului. Voința de impersonalitate se manifestă activ și asupra sinelui, jurnalul transferând ceremonialul spunerii, din prelecțiunile populare și din *Critice*, la nivelul scriiturii diaristice.

Substituindu-se clar vieții propriu-zise, haotice, jurnalul maiorescian recuperează discursul autolegitimant – în fond, a fost gândit și scris în vederea publicării – și acea *structură nevăzută, complicată, organică, vie* (Maiorescu 1970: 119), ce caracterizează scriitura maioresciană în ansamblul ei.

Concluzie

Ca urmare a unei rafinate manipulări prin discursurile de autolegitimare, atât în ceea ce privește grupul elitist al Junimii, cât și relativ la persoana mentorului acestuia, Titu Maiorescu, scriitura creează un efect de real care, începând chiar de atunci, din epocă, și până astăzi – o întreagă tradiție de receptare critică stă mărturie - a fost luat drept realitate de fapt.

Referințe

- ALEXANDRESCU, S. 1999. *Privind înapoi, modernitatea*. București: Ed. Univers.
MAIORESCU, T. 1978. *Opere*, vol.I. București: Ed. Minerva
MANOLESCU, N. 1970. *Contradicția lui Maiorescu*. București: Ed. Cartea românească.
MATEI, S. A. 2004. *Boierii minții. Intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor*. Iași: Ed. Compania
ȘIULEA, C. 2003. *Retori, simulacre, imposturi. Cultură și ideologie în România*. Iași: Ed. Compania.
ORNEA, Z. 1998. *Junimea și junimismul*. București: Ed. Minerva.